

РОЗДІЛ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.10>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ В МІЖАМЕРИКАНСЬКІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Андріїв В.,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-9118-763X
e-mail: avm2009@ukr.net*

Вахоньса Т.,
*доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0002-3495-3622
e-mail: tatiana_vah@ukr.net*

Андріїв В., Вахоньса Т. Міжнародно-правові механізми захисту трудових прав в Міжамериканській системі захисту прав людини.

В статті розглядаються особливості правової регламентації міжнародно-правового регулювання захисту трудових прав в межах Міжамериканської системи захисту прав людини. Висловлена думка, що окрім універсальних механізмів захисту прав людини, активно розвиваються регіональні механізми, які мають досить важливе значення, оскільки враховують особливості економічного та соціального розвитку регіонів, сприяють гармонізації правових трудових норм між країнами. З'ясовано, що трудові права займають важливе місце в Міжамериканській системі, яка діє в межах Організації американських держав і представлена Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським судом з прав людини. В процесі дослідження проаналізовано основні міжнародні документи, які закріплюють трудові права в межах Міжамериканської системи захисту прав людини.

Констатовано, що незважаючи на те, що Міжамериканська хартія соціальних гарантій 1947 р., не мала обов'язкового характеру, вона відіграла велику роль у становленні та визнанні в регіоні трудових прав працівників та слугувала орієнтиром для національного трудового законодавства для держав на американському континенті. Американська декларація прав та обов'язків людини 1948 р., разом із Американською конвенцією з прав людини 1969 р. становить основу Міжамериканської системи захисту права людини.

Зазначено, що Американська декларація прав та обов'язків людини 1948 р., закріплює низку трудових прав. Крім цього, звертається увага на важливості Додаткового протоколу до Американської конвенції з прав людини в сфері економічних, соціальних та культурних прав (Сан-Сальвадорський протокол) 1988 р.

На основі аналізу наукових точок зору та законодавства, автори приходять до висновку, що Організація американських держав, разом з іншими міжнародними організаціями відіграють важливу роль щодо захисту трудових прав в Міжамериканській системі захисту прав людини. За допомогою міжнародно-правових механізмів функціонує система безпосереднього захисту трудових прав на підставі положень основних міжнародних документів, які закріплюють трудові права в межах Міжамериканської системи захисту прав людини.

Ключові слова: трудові права, Організація американських держав, Міжамериканська система захисту прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Американська конвенція з прав людини, міжнародні документи.

Andriyiv V., Vakhoneva T. International legal mechanisms for the protection of labor rights in the Inter-American system for the protection of human rights.

The article examines the features of the legal regulation of international legal regulation of the protection of labor rights within the Inter-American system for the protection of human rights. The opinion is expressed that in addition to universal mechanisms for the protection of human rights, regional mechanisms are actively developing, which are of considerable importance, since they take into account the peculiarities of the economic and social development of regions and contribute to the harmonization of labor legal norms between countries. It is found that labor rights occupy an important place in the Inter-American system, which operates within the Organization of American States and is represented by the Inter-American Commission on Human Rights and the Inter-American Court of Human Rights.

In the process of the study, the main international documents that enshrine labor rights within the Inter-American system for the protection of human rights were analyzed.

It is stated that despite the fact that the Inter-American Charter of Social Guarantees of 1947 was not mandatory, it played a major role in the establishment and recognition of workers' labor rights in the region and served as a reference point for national labor legislation for states on the American continent. The American Declaration of the Rights and Duties of Man of 1948, together with the American Convention on Human Rights of 1969, forms the basis of the Inter-American system of human rights protection.

It is noted that the American Declaration of the Rights and Duties of Man of 1948 enshrines a number of labor rights. In addition, attention is drawn to the importance of the Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Field of Economic, Social and Cultural Rights (San Salvador Protocol) of 1988.

Based on the analysis of scientific points of view and legislation, the authors conclude that the Organization of American States, together with other international organizations, play an important role in the protection of labor rights in the Inter-American System of Human Rights Protection. With the help of international legal mechanisms, a system of direct protection of labor rights operates on the basis of the provisions of the main international documents that enshrine labor rights within the framework of the Inter-American System of Human Rights Protection.

Key words: labor rights, Organization of American States, Inter-American System of Human Rights Protection, American Convention on Human Rights, American Convention on Human Rights, International documents.

Постановка проблеми. Окрім універсальних механізмів захисту прав людини, активно розвиваються регіональні механізми. Зокрема, захистом прав людини активно займаються Рада Європи та Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини тощо. Тому слід підкреслити, що поряд із національними та загальнолюдськими нормами, які регулюють захист прав людини, існує великий пласт регіональних норм, закріплених у міжнародних договорах. Також активно діють регіональні міжнародні суди, які контролюють забезпечення державами захисту прав людини [1, с. 15].

Стан дослідження. Проблемам міжнародно-правового механізму захисту трудових прав присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, Н.Б. Болотіної, С.В. Венедиктова, В.В. Жернакова, М.І. Іншина, Є.В. Краснова, С.М. Прилипко, П.Д. Пилипенка, Я.В. Сімутіної, О.В. Тищенко, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, С.М. Черноус, В.І. Щербини, О.М. Ярошенко та інших. Значний вплив на формування критичного порівняльно-правового підходу в дослідженні проблематики захисту трудових прав є роботи Г. Вольмані, В. Каскеля, Г. Кельзена (Німеччина), Ф. Коллена, Р. Докуа, П.Г. Гутьєра (Франція) та інших учених. Однак, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, питання міжнародно-правового механізму захисту трудових прав в регіональних системах залишається недостатньо висвітленим.

Метою статті є виявлення особливостей правової регламентації міжнародно-правового механізму захисту трудових прав в Міжамериканській системі захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. Регіональні моделі регулювання праці та захисту трудових прав мають досить важливе значення. Вони враховують особливості економічного та соціального роз-

витку регіонів, сприяють гармонізації трудових норм між країнами. Крім цього, врахування місцевих законодавчих, культурних та історичних особливостей дає змогу створити більш ефективні механізми захисту прав працівників. Регіональні моделі стимулюють співпрацю між країнами шляхом створення спільних платформ для обміну досвідом та вдосконалення практики. Це, в свою чергу, дозволяє розвивати законодавство, яке враховує нові глобальні тенденції та інновації, що виникають у сфері праці.

Міжамериканська система прав людини має на меті захист прав людини на американському континенті, зокрема в країнах Латинської Америки, Північної Америки та Карибського басейну. Вона була створена з метою забезпечення поваги до прав людини та надання засобів для захисту жертв порушень цих прав.

Міжамериканська система діє в межах Організації американських держав і представлена Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським судом з прав людини. Правозахисна діяльність останнього зводиться до розгляду скарг громадян та юридичних осіб. Висновки цього суду мають значний моральний вплив та, як правило, беруться до уваги державами, винними в порушеннях прав людини [2, с. 168].

Американська конвенція з прав людини 1969 року [3] закріпила широке коло громадянських і політичних прав і спочатку не містила переліку соціально-економічних прав. Однак, на сесії Генеральної Асамблеї Організації американських держав у листопаді 1988 року було схвалено Додатковий протокол до Конвенції щодо соціально-економічних прав.

Трудові права займають важливе місце у системі прав людини, яка спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості. Трудові права визнаються та закріплюються у наступних документах, прийнятих у межах міжамериканської системи.

1. Міжамериканська хартія соціальних гарантій [4], прийнята в 1947 р. в Ріо-де-Жанейро, Бразилія.

Хартія була одним з перших документів в американському регіоні, яка закріпила трудові права. Вона включала 39 статей і містила значний перелік трудових прав. Так, у ст. 1 Хартії, визначено фундаментальні принципи, які розповсюджуються на всіх працівників, передбачено мінімум трудових прав для працюючих осіб, а також закріплено рівність чоловіків і жінок щодо користування правами, наданими Хартією.

У Статті 2 цієї Хартії передбачено п'ять основних принципів в сфері трудових прав: 1) праця виконує соціальну функцію, користується спеціальним захистом держави та не повинна розглядатися як предмет торгівлі; 2) кожен працівник повинен мати можливість гідного існування і право на справедливі умови у своїй діяльності; 3) як розумова, так і технічна та ручна праця повинні бути забезпечені гарантіями згідно з трудовим законодавством, в залежності від умов її здійснення; 4) право на рівну оплату праці за роботу рівної цінності незалежно від статі, раси, віри та національної приналежності працівника; 5) права, які закріплені на користь працівника є невідчужуваними, закони, де закріплені зазначені права є обов'язковими як для громадян так і для іноземців.

В межах індивідуального трудового права Хартія передбачала такі права та гарантії працівника: свободу праці (ст. 3), право на здобуття освіти для вдосконалення своїх знань та навичок (ст. 4), право на мінімальну заробітну плату (ст. 8), право на щорічну премію у розмірі пропорційному кількості відпрацьованих днів у році (ст. 9), невідчужуваність заробітної плати та соціальної допомоги (ст. 10), нормальний робочий час тривалістю 8 годин на день або 48 годин на тиждень (ст. 12), додаткову оплату надурочної роботи та роботи у нічний час (ст. 12), щотижневий оплачуваний відпочинок (ст. 13), відпочинок у святкові дні (ст. 14), щорічна оплачувана відпустка (ст. 15), стабільність зайнятості (ст. 19) та ін. У межах колективного трудового права визнавалися колективні договори та угоди (ст. 7), було закріплено право працівника на участь у доходах підприємств (ст. 11), на об'єднання (ст. 26), участь у страйку (ст. 27). Крім цього, Хартія закріплювала обов'язок держав гарантувати дотримання вимог техніки безпеки та виробничої гігієни на робочому місці (ст. 30), а також створення системи обов'язкового соціального страхування працівників (ст. 31).

Також у Хартії містилися норми щодо особливостей праці окремих категорій працівників: неповнолітніх (ст. 16, 17), жінок (ст. 18, 33), державних службовців (ст. 24), осіб, які працюють вдома (ст. 21), працівників торгового флоту та авіації (ст. 23), працівників розумової праці (ст. 25), працівників сільського господарства (ст. 38).

В зв'язку з тим, що в Хартії досить детально описано права та гарантії працівників, вона нагадує, в певній мірі, короткий трудовий кодекс для американських держав. Незважаючи на те, що Хартія не мала обов'язкового характеру, вона відіграла велику роль у становленні та визнанні в регіоні трудових прав працівників та слугувала орієнтиром для національного трудового законодавства для держав на американському континенті.

2. Статут організації американських держав, [5] прийнятий в 1948 р. на 9 Міжамериканській конференції в м. Богота, Колумбія. Статут закріпив створення нової регіональної організації, визначив її інституційну структуру, а також передбачив деякі положення, що стосуються трудових прав (розділ VII).

Слід зазначити, що початкова редакція цього Статуту передбачала лише невелику кількість положень, що належать до трудових прав. Більшість положень, стосовно трудових прав, були включені до Статуту організації американських держав в 1967 році (Протоколом Буенос-Айрес від 22 лютого 1967 р.: ст. 34 g, 45 та 46 Статуту).

3. Американська декларація прав та обов'язків людини 1948 р. [6], прийнята в 1948 р. на 9 Міжамериканській конференції в м. Богота, Колумбія одночасно із Статутом організації американських держав.

Американська декларація прав та обов'язків людини разом із Американською конвенцією з прав людини 1969 р. становить основу Міжамериканської системи захисту прав людини. Зазначена декларація була прийнята дещо раніше Загальної декларації прав людини 1948 р. та стала вагомим документом в низці міжнародних універсальних документів з прав людини.

На відміну від Американської конвенції з права людини 1969 р. Американська декларація не є юридично обов'язковим документом. Можна зазначити, що сфера її дії стосується держав-членів організації американських держав, які не ратифікували Американську конвенцію з прав людини 1969 р., а також, у разі оскарження порушення прав людини, які мали місце до ратифікації державою Американської конвенції з прав людини.

Американська декларація закріплює такі трудові права: право на працю та справедливу винагороду, що гарантує працівникові рівень життя, для забезпечення як його так і членів його сім'ї (ст. 14); право на відпочинок та його використання (ст. 15); право на об'єднання, зокрема об'єднання у профспілки (ст. 22). Специфікою цього документа є не тільки закріплення широкого переліку прав, але й обов'язків людини. Так, зокрема ст. 37 встановлює обов'язок працювати у залежності від своїх здібностей та можливостей для отримання засобів для існування або на користь суспільства.

4. Американська конвенція з прав людини 1969 р. (Пакт Сан-Хосе), прийнята в 1969 р. на другій спеціальній міжамериканській конференції у м. Сан-Хосе, США.

Як уже зазначалося, на відміну від Американської декларації прав та обов'язків людини 1948 р., Американська конвенція з прав людини 1969 р. є юридично обов'язковим документом для держав, що її ратифікували. В Американській конвенції основна увага приділяється громадянським та політичним правам. Економічним, соціальним та культурним правам присвячена лише одна третя глава, яка складається із однієї статті. Це ст. 26, яка закріплює обов'язок держав-учасниць приділяти увагу економічним, технічним досягненням в сфері міжнародного співробітництва за допомогою законодавчих та інших відповідних заходів прогресу задля повної реалізації економічних, соціальних та освітніх прав.

Деякі громадянські і політичні права, закріплені Американською конвенцією, мають безпосереднє відношення до реалізації трудових прав. Так, ст. 1 закріплює заборону дискримінації, ст. 6 містить заборону обов'язкової чи примусової праці, ст. 16 передбачає право на об'єднання за професійною ознакою, ст. 19 встановлює право неповнолітнього на захист з боку сім'ї, суспільства та держави.

5. Додатковий протокол до Американської конвенції з прав людини в галузі економічних, соціальних та культурних прав (Сан-Сальвадорський протокол) 1988 р. [7], прийнятий на 18-й регулярній сесії Генеральної асамблеї Організації американських держав у м. Сан-Сальвадор, Республіка Ель-Сальвадор.

Після прийняття Статуту Організації американських держав стало зрозуміло, що наявні економічні, соціальні, освітні, наукові та культурні стандарти потребують суттєвого оновлення та доповнення для повноцінної реалізації економічних, соціальних та культурних прав. В зв'язку з цим, було ухвалено рішення закріпити ці права в окремому документі в межах Організації аме-

риканських держав. Саме тому і був прийнятий Додатковий протокол до Американської конвенції з прав людини в галузі економічних, соціальних та культурних прав (Сан-Сальвадорський протокол). В преамбулі цього документу зазначено, що держави-учасниці беруть до уваги, щоб основні економічні, соціальні та культурні права визнані у попередніх міжнародних документах як на універсальному, так і на регіональному рівні були підтвержені, розвинені, удосконалені та захищені в процесі інтеграції, на основі всебічної поваги до прав особистості, демократичного режиму, права народів на розвиток, на самовизначення, вільне розпорядження багатствами та натуральними ресурсами.

Трудові права закріплені у ст. 6, 7 та 8 цього протоколу. Стаття 6 регламентує право на працю та обов'язок держав-учасниць вживати заходи, які гарантують повну реалізацію права на працю, досягнення повної зайнятості, професійну орієнтацію та розвиток проектів з професійно-технічного навчання, зокрема щодо осіб з інвалідністю. У ст. 7 встановлюється право на справедливі, сприятливі та задовільні умови праці, яке включає: винагороду, що гарантує як мінімум сприятливе та гідне існування працівникам та членам їх сімей, рівну оплату за рівноцінну працю; право працівника займатися діяльністю, що найбільш відповідає його очікуванням, право на зміну місця роботи; право на просування по службі; право на стабільність зайнятості та на компенсацію чи поновлення на роботі у випадку необгрунтованого звільнення; дотримання вимог гігієни та безпеки; заборона залучати неповнолітніх віком до 18 років до роботи в нічний час, у шкідливих та небезпечних умовах праці або до будь-якої іншої роботи, яка може завдати шкоди їх здоров'ю, безпеці чи моральності; розумне обмеження тривалості робочого часу, як щоденного так і щотижневого; право на відпочинок та оплачувану відпустку. Стаття 8 протоколу передбачає право на створення профспілки та право на участь у страйку. Механізм контролю над дотриманням Сан-Сальвадорського протоколу встановлено ст. 19. Згідно цієї статті, держави-учасниці зобов'язуються надавати Генеральному секретареві Організації американських держав періодичні звіти щодо дотримання передбачених Сан-Сальвадорським протоколом прав працівників. Звіти передаються Генеральним секретарем до Міжамериканської ради з інтегрального розвитку, а також до Міжамериканської комісії з прав людини. Міжамериканська економічна та соціальна рада готує для Генеральної асамблеї Організації американських держав щорічні звіти, які містять аналіз ситуації щодо дотримання економічних та соціальних прав та відповідні рекомендації. Звіти про дотримання державами-учасниками економічних, соціальних і культурних прав може готувати і Міжамериканська Комісія з прав людини.

Крім цього, у випадку порушення прав, передбачених ст. 8 та 13 цього Протоколу можливе звернення з індивідуальною скаргою до Міжамериканського суду з прав людини.

Також слід зазначити, що окремі трудові права закріплені у низці спеціальних міжнародних документів, прийнятих в межах Організації американських держав. До них, наприклад, відносяться Міжамериканська конвенція щодо запобігання, припинення насильства щодо жінок та покарання за нього 1994 р., а також Міжамериканська конвенція щодо захисту прав людини літніх осіб.

Головним завданням Міжамериканської комісії з прав людини є забезпечення поваги та захисту прав людини. Повний перелік повноважень цієї Комісії міститься у ст. 41 Американської конвенції з прав людини 1969 р.

Слід зазначити, що Міжамериканська комісія з прав людини не є допоміжним органом при Міжамериканському суді з прав людини, а має статус самостійного органу, який реалізує альтернативний Суду механізм розгляду справ. Досить важливою є діяльність Комісії з розгляду індивідуальних скарг на порушення державою, передбачених Американською конвенцією, прав (у тому числі, трудових), які може подати будь-яка особа чи група осіб або ж неурядова організація (ст. 44 Американської конвенції).

До повноважень Міжамериканського суду з прав людини належать розгляд скарг щодо порушень державою прав, наданих Американською конвенцією та протоколами до неї, при цьому лише держави, які є сторонами спору та Комісія мають право направляти скаргу до Суду (ст. 61, 62 Американської конвенції), а також підготовка консультативних висновків щодо тлумачення Американської конвенції та інших договорів, що стосуються захисту прав людини в державах американського континенту (ст. 64).

Висновки. Таким чином, Організація американських держав, разом з іншими міжнародними організаціями відіграє важливу роль щодо захисту трудових прав в Міжамериканській системі захисту прав людини. За допомогою міжнародно-правових механізмів функціонує система безпо-

середнього захисту трудових прав на підставі положень основних міжнародних документів, які закріплюють трудові права в межах Міжамериканської системи захисту прав людини та є важливим інструментом для забезпечення справедливих і безпечних умов праці в країнах Америки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Кив: Вид. «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 168 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf.
2. Ромців О.І. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. редкол.: Ю.М. Бисага (голов. ред.), В.В. Заборовський, Д.М. Белов, С.Б. Булеца та ін. Ужгород, 2023. № 6. С. 168–172.
3. Американська конвенція з прав людини, прийнята Міжамериканською конференцією з прав людини 22 листопада 1969 р. у Сан-Хосе. Набула чинності 18 липня 1978 року. URL: <https://iuristebi.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/d0b0d0bcd0b5d180d0b8d0bad0b0d0bdd>.
4. La Carta Internacional Americana de Garantías Sociales. URL: <http://www.ordenjuridico.gob.mx/TratInt/Derechos%20Humanos/OTROS%2001.pdf>.
5. Corte Interamericana de Derechos Humanos Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to July 2003 / Corte Interamericana de Derechos Humanos. – San José, C.R.: Corte Interamericana de Derechos Humanos, 2003.
6. Американська декларація прав та обов'язків людини 1948 р., м. Богота, Колумбія. URL: https://www.oas.org/en/IACHR/jsForm/?File=%2Fen%2Fiachr%2Fmandate%2Fbasics%2Fintro.asp&utm_source=chatgpt.com.
7. Corte Interamericana de Derechos Humanos Basic Documents Pertaining to Human Rights in the Inter-American System: Updated to July 2003 / Corte Interamericana de Derechos Humanos. San José, C.R.: Corte Interamericana de Derechos Humanos, 2003.